

**До спеціалізованої вченої ради
К 70.895.02
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова**

вул. Героїв Майдану, 38,
м. Хмельницький, 29013

**ВІДГУК
офіційного опонента**

доктора юрид. наук, доцента КУРИЛЮКА Юрія Богдановича
на дисертацію ДЕМЧИК Надії Петрівни на тему:
**«ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ ПРИМУСОВОГО ПОВЕРНЕННЯ
І ВІДВОРЕННЯ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА
ОРГАНAMI ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ»,**
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

На підставі вивчення дисертації, автореферату дисертації та публікацій Н.П. Демчик, слід зазначити таке.

Ступінь актуальності обраної теми. На сучасному етапі світовий розвиток характеризується умовами глобальної конкуренції, напруженості у різних галузях міждержавної та міжрегіональної взаємодії, суперництва ціннісних орієнтирів і моделей розвитку, нестійкості процесів економічного та політичного розвитку на глобальному й регіональному рівнях на фоні загального ускладнення міжнародних відносин.

Важливим при цьому є запровадження системного підходу до виконання завдань та забезпечення узгодженості дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері прав і свобод людини, а також створення в Україні ефективного (доступного, зрозумілого, передбачуваного) механізму реалізації та захисту прав і свобод людини. Одним із результатів, якого очікує українське суспільство, так це урегулювання проблемних питань перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні.

Проблема нелегальної міграції, як справедливо зауважує дисертантка, «*викликає занепокоєння у багатьох країнах світу, оскільки спричиняє негативні наслідки і загрози для суспільства та держави, і зрештою, здатні заподіяти суттєву шкоду правам людини*», адже дійсно, для більшості розвинутих держав світу сьогодні особливу проблему являє нелегальна міграція, що, на жаль, має стійку тенденцію до зростання. Неконтрольовані потоки нелегальних мігрантів несуть країнам соціальні, політичні, економічні втрати, а недосконалість міграційного законодавства використовується для незаконного переправлення осіб через державний кордон. За останні декілька років наплив мігрантів збільшився в рази, перш за все, через нестабільну ситуацію на Близькому Сході, виникнення терористичних організацій, складну економічну ситуацію тощо.

Масова міграція тягне за собою інтернаціоналізацію суспільства та неминуче зіткнення в соціальному просторі приймаючої країни встановлених правових норм і традиційних цінностей та звичаїв іноетнічних та інокультурних груп, які не поспішають асимілюватися у цьому суспільстві та прийняти в повному обсязі чинні закони держави, культуру приймаючого соціуму. Культурна несумісність етнічних груп, що знаходяться на різних щаблях соціального та соціокультурного розвитку також виступає в якості одного з важливих факторів, що обумовлюють відтворення деліктності в сучасному суспільстві. У багатьох випадках невідповідність ціннісних установок стає однією з причин вчинення іноземцями-мігрантами правопорушень (у т.ч. тяжких) на території приймаючих держав.

Тому, в умовах пошуку ефективних механізмів правозастосування та оптимальної моделі забезпечення національної безпеки від внутрішніх і зовнішніх загроз, особливої актуальності набуває дослідження концептуальних зasad сучасних міждержавних міграційних процесів.

Вищенаведені положення свідчать про актуальність проведеної автором роботи не лише для науки адміністративного права, але і практичної діяльності правоохоронних органів нашої держави.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність.

Робота, подана для захисту Н.П. Демчик, характеризується системним підходом до предмету дослідження. Структурно дисертація складається із вступу, двох розділів, нерозривно пов'язаних між собою, висновків, списку використаних джерел, додатків. Обрана структура певним чином відповідає цілям і задачам дослідження, дає змогу послідовно розглянути усі основні проблеми, визначені автором. Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджуються також критичним аналізом наявних літературних джерел загальнотеоретичного, юридичного, методологічного спрямувань з проблем, пов'язаних із правовим регулюванням примусового повернення і примусового видворення в Україні та за кордоном. Список літератури містить 207 джерел, з них 20 іноземною мовою, посилання на які дало змогу більш глибоко розглянути досліджувану проблему.

Емпірична база дослідження також ґрунтується на узагальнених статистичних результатах діяльності Державної прикордонної служби України, а, перш за все, на результатах опитування майже 150 респондентів.

Свої судження дисерантка постійно підкріплює результатами проведеного анкетування, що дає підстави визнати їх репрезентативними.

Високий ступінь вірогідності й наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено використанням відповідних наукових методів. Цінність творчого пошуку дисерантки полягає, зокрема, у тому, що дисертаційна робота виконана на підставі аналізу наукових праць фахівців у галузі адміністративного, конституційного права, загальної теорії та історії держави і права, державного управління, зарубіжних науковців, а також напрацювань у досліджуваній сфері в зарубіжних країнах і в Україні.

Задачі, об'єкт і предмет дослідження визначені досить чітко, результати дослідження в цілому характеризуються новизною. Для досягнення поставленої мети Н.П. Демчик здійснила адміністративно-правову характеристику примусового повернення і видворення іноземців та осіб без громадянства

органами Державної прикордонної служби України, визначила суб'єктів, уповноважених здійснювати примусове повернення та примусове видворення, а також охарактеризувала адміністративно-процесуальну діяльність органів Державної прикордонної служби України у цій сфері.

Результати проведеного автором наукового дослідження загалом дали змогу здобувачу вирішити окреслену проблему, яка в цілому полягає в установленні сутності й особливостей правового інституту примусового повернення і видворення іноземців (осіб без громадянства) органами Державної прикордонної служби України, його теоретичного забезпечення, визначення напрямів реалізації та перспективного удосконалення.

Усе вищепередоване свідчить про високий рівень обізнаності дисертантки у питаннях, які стосуються досліджуваної проблеми, та забезпечує належний рівень обґрунтованості зроблених висновків.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Дисертація за характером і змістом досліджених питань є комплексною і системною науково-дослідною працею, що присвячена розробці теоретико-прикладних підходів до правового регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку із реалізацією органами Державної прикордонної служби України повноважень щодо примусового повернення і видворення іноземців та осіб без громадянства. На підставі проведеного дослідження автором сформульовано низку положень, висновків і пропозицій, нових у концептуальному плані та важливих для правозастосованої діяльності.

Автором, зокрема, вперше встановлено особливості адміністративно-правового і процесуального регулювання діяльності органів охорони кордону із застосуванням заходів щодо примушення іноземців до виїзду з державної території в умовах адаптації системи забезпечення прикордонної безпеки до норм та стандартів Європейського Союзу.

Теоретично важливими є удосконалення дисертанткою етапності в адміністративно-правовому механізмі видворення органами охорони

державного кордону, серед яких важливе місце обіймає ідентифікація та документування нелегальних мігрантів.

Спираючись на авторське розуміння правил застосування та порядку здійснення примусового повернення і примусового видворення органами Державної прикордонної служби України, дисерантка наводить додаткові аргументи щодо виділення чотирьох груп джерел права, що розповсюджують свою дію на досліджувану сферу діяльності.

Потребують уваги деякі пропозиції автора щодо внесення змін до низки нормативно-правових актів у сфері забезпечення примусового видворення та примусового повернення іноземців та осіб без громадянства.

Усі зазначені положення дисертаційного дослідження містять елементи новизни і, без сумніву, є певним внеском у вітчизняну науку адміністративного права.

Основні положення та висновки дослідження викладено автором у **п'яти** наукових виданнях України, одному науковому юридичному виданні країн – члені Європейського Співтовариства (*Словаччина*), а також у **семи** матеріалах науково-практичних конференцій.

Зміст автoreферату відповідає змісту дисертації та встановленим вимогам, а також адекватно і стисло відображає положення щодо кожного із структурних елементів дисертаційного дослідження (вступу, основної частини, висновків, списку опублікованих праць, анотацій).

Як і в будь-якій іншій праці такого характеру, окремі **положення дисертації є дискусійними та викликають певні зауваження**, що потребують додаткової аргументації.

1. Визнаючи оптимальність структури дисертаційного дослідження (як зазначалося вище), варто звернути увагу на те, що підрозділ 1.3, який має назву «*Суб’єкти, уповноважені здійснювати примусове повернення і видворення іноземців та осіб без громадянства*», на мою думку, більш органічно “вписався” до окремого розділу (можливо після першого) разом із підрозділом 2.1 «*Повноваження органів Державної прикордонної служби України щодо*

примусового повернення і видворення іноземців та осіб без громадянства» та підрозділом 2.5 «Взаємодія органів Державної прикордонної служби України з державними органами України та інших держав щодо ...». Такий розділ, наприклад, міг би мати назву «Інституційні засади забезпечення примусового повернення та примусового видворення іноземців та осіб без громадянства».

Така структура визначила б більш “струнку” архітектоніку дисертаційного дослідження та створила би краще сприйняття читачем її загального змісту.

2. Репрезентативність будь-якого дослідження багато в чому залежить від правильності обрання відповідних методологічних інструментів, здатних привести до отримання нового наукового знання. Тому вельми важливим є той дослідницький інструментарій, що створює методологічні засади наукового пошуку. В роботі не завжди дотримується цей важливий принцип.

Отже, висловлюю зауваження стосовно методологічного блоку дослідницького процесу. Так, при викладенні методології дослідження автором згадуються загальнонаукові та спеціально-наукові методи (*історико-правовий, системно-структурний i функціональний, порівняльно-правовий, логіко-семантичний, класифікації та групування, формально-юридичний, соціологічний та статистичний*). *Перш за все*, на жаль, автором не згадується про використання такого методу, як герменевтичний, застосування якого дало б змогу з’ясувати зміст і сутність правових текстів та нормативно-правових актів, у яких визначені підстави та порядок здійснення примусового повернення та примусового видворення. *По-друге*, у роботі не використаний діалектичний метод, що має потенціал як всезагального інструменту для дослідження, у тому числі правових явищ.

3. Такі методологічні прогалини привели до іншого зауваження.

Предметом дисертаційного дослідження авторкою визначений *«правовий інститут примусового повернення і видворення іноземців та осіб без громадянства органами Державної прикордонної служби України»*.

Відомо, що розкриваючи зміст категорії “правовий інститут”, вчені, як правило, говорять про певний набір її характерних ознак, серед яких визнають уже доволі усталеними такі: 1) відносна предметна відокремленість (самостійність) (норми права, що утворюють правовий інститут, поширяють свій регуляторний вплив на відносно визначену групу суспільних відносин); 2) зміст правового інституту проявляється певною усталеною групою понять; 3) методологічна специфіка (сукупність прийомів і способів регулювання нормами права, що утворюють правовий інститут, суспільних відносин, що є об'єктом регулювання, характеризуються відомою специфічністю), правовому інституту притаманний самостійний регулятивний вплив. Правовий інститут забезпечує цілісне, відносно закінчене регулювання суспільних відносин, що є його предметом¹.

У своїй дисертаційній роботі Н.П. Демчик сформулювала поняття «правовий інститут примусового повернення і видворення іноземців та осіб без громадянства органами Державної прикордонної служби України» як “виокремлений”. Однак, вона дійшла до цього висновку через розкриття тільки перших двох компонентів досліджуваної проблеми: (1) визначила відносну предметну самостійність «інституту» примусового повернення та примусового видворення та (2) змістово виділила усталений для цього “інституту” понятійно-категоріальний апарат.

Разом з тим, для розгляду та захисту власної позиції щодо визнання “примусового повернення та видворення” правовим інститутом відповідної галузі (підгалузі) науки², дисидентці варто розкрити власне бачення щодо методологічної специфіки цього інституту.

4. Дисертаційне дослідження містить у собі суперечливі положення та підходи автора щодо розуміння ключових для роботи положень, що, зокрема, стосується сутності та розуміння нею базового поняття “міграція”.

---

¹ Алексеев С.С. Структура советского права. М.: Юрид. лит-ра, 1975. С. 119.

² Із змісту дисертації галузева приналежність інституту також не зрозуміла.

Так, з перших же слів роботи (як автореферату, так і дисертації) дисидентка наголошує на виключно негативному аспекті міграції, зазначаючи, що «*Міграція стала однією з головних проблем сучасної людської цивілізації. Чисельні міграційні потоки викликають занепокоєння у багатьох країнах світу, оскільки спричиняють негативні наслідки і загрози для суспільства та держави, і зрештою, здатні заподіювати суттєву шкоду правам людини.*

Проте надалі, дотримується дещо змішаної позиції щодо розуміння міграції, розділяючи, наприклад, нормативно-правові акти відповідно змісту залежно від їх основного призначення на: правозахисні і правоохоронні, де перші відображають основні міграційні права особи.

Твердження дисидентки про те, що «*міграційні потоки викликають занепокоєння у багатьох країнах світу*» (вона говорить про це у різних підрозділах дисертації) є певним перебільшенням, оскільки, особливо під час різкого спаду міграції в умовах пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19), більшість держав із значним туристичним потенціалом, навіть почали закликати приїздити до них іноземних гостей.

Думається, що розглядаючи міграцію в негативному аспекті, авторка мала на увазі саме нелегальну міграцію, а не міграцію як таку.

5. Варто звернути увагу на певних дискусійних аспектах дисертаційного дослідження, зокрема, щодо існуючої в юридичній науці дискусії про визнання судової практики джерелом права.

Так, у підрозділі 1.2. «*Нормативно-правове регулювання застосування примусового повернення і примусового видворення іноземців та осіб без громадянства в Україні*» здобувачка доволі послідовно розглядає джерельну базу правових актів, пов'язаних із предметом дослідження. Характеризує положення Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кодексу адміністративного судочинства, Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» та деяких інших, дещо торкнулася міжнародно-правових актів відповідного спрямування, а під самий кінець підрозділу піддала аналізу судову практику Пленуму Верховного Суду, Вищого адміністративного

суду та інших судів. Зрештою дисерантка констатує, що судова практика є джерелом права для правового інституту примусового повернення та видворення.

У цьому контексті виникає питання, в чому, на думку дисерантки, полягає законність судової практики та їх нормативність як джерел права?

6. Н.П. Демчик значну увагу (і це є слушним) приділила проблемі уdosконалення чинного на тепер законодавства та запропонувала низку новацій.

Не вступаючи у дискусію щодо доцільності внесення кожної із запропонованих дисеранткою змін, хотілось би звернути увагу автора на доцільність опрацювання узагальненого проекту усіх запропонованих змін, що “розкидані” по усій дисертації, та додати його до свого дослідження.

Упевнений, що за такого підходу робота була більш виграного.

7. У роботі мають місце стилістичні та орфографічні неточності.

Однак, зазначені вище зауваження носять рекомендаційний та дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, а також можуть бути враховані її автором у майбутніх наукових дослідженнях.

На підставі вищеперечисленого вважаю, що дисертація **Демчик Надії Петрівни** на тему: «*Правовий інститут примусового повернення і видворення іноземців та осіб без громадянства органами Державної прикордонної служби України*»:

– відповідає паспорту спеціальності 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право»;

– є завершеною, самостійною кваліфікованою науковою працею, що містить науково обґрунтовані результати проведених авторкою досліджень, які в сукупності розв’язують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для науки адміністративного права;

– відповідає вимогам, визначеним Порядком присудження наукових ступенів, що затвердженим постановою Кабміну від 24.07.2013 № 567, та наказу МОН від 12.01.2017 № 40 щодо оформлення дисертацій;

– дисертантка – Демчик Надія Петрівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право».

Офіційний опонент –

начальник управління адміністративної юрисдикції
Департаменту охорони державного кордону
Адміністрації Держприкордонслужби України

доктор юридичних наук, доцент

«28 » квітня 2021 року

Юрій КУРИЛЮК

Підпис Юрія Курілюка

Засвідчую

Начальник управління контролю
та документального забезпечення

Адміністрації Держприкордонслужби

28 04 2021 Медж

України

20 р.